

บทที่ 5

การพัฒนาค่านิยมและจริยธรรม

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. สรุปแนวทางในการพัฒนาค่านิยมและจริยธรรมได้เป็นข้ออย่างน้อย 10 ข้อ
2. ยกตัวอย่างกิจกรรมที่ประยุกต์ใช้หรือสอดแทรกในการสอนของแต่ละวิชาได้
3. สาธิตวิธีสอนที่จะช่วยเสริมสร้างและปลูกฝังค่านิยมและจริยธรรมได้

แนวคิด

การพัฒนาค่านิยมและจริยธรรมเป็นหน้าที่ของทุกคนในประเทศ แต่สถาบันสำคัญที่อยู่ใกล้ชีวิตบุคคลในวัยเรียนมากที่สุดคือสถาบันการศึกษา ดังนั้นผู้ที่ทำหน้าที่สอนจึงต้องสอดแทรกการพัฒนาค่านิยมและจริยธรรมแก่ผู้เรียนไปพร้อม ๆ กับการสอนวิชาการด้วย ผู้สอนจึงจำเป็นต้องศึกษา แสวงหาความรู้ สร้างสมทักษะในการพัฒนาค่านิยมและจริยธรรมเพื่อปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้

แนวทางการพัฒนาค่านิยมและจริยธรรม

การพัฒนาค่านิยมและจริยธรรมถือเป็นหน้าที่ของครูทุกคน ไม่ว่าจะในสถานศึกษาใด ระดับการศึกษาใด หรือสอนวิชาใด ผู้สอนควรจะมีส่วนในการพัฒนาค่านิยมและจริยธรรมตามฐานะแห่งความเป็นครูทั้งในและนอกโรงเรียนด้วยกันทุกคน โดยเหตุที่ค่านิยมเป็นเครื่องชี้ทิศทางและลักษณะความประพฤติของคนในสังคม ขณะที่จริยธรรมเป็นความประพฤติการปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม เป็นที่ยอมรับของสังคมและตนเอง หากเยาวชนได้รับการส่งเสริมให้พัฒนาไปตามแนวทางที่ถูกต้องแล้ว เยาวชนของชาติในวันนี้จะกลายเป็นอนาคตที่ดีของสังคมไทยตลอดไปในวันหน้า

เนื่องจากสภาพสังคมของเรามีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก สภาพทางวัฒนธรรมจึงเปลี่ยนแปลงไปด้วย เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่หลั่งไหลเข้ามาสู่สังคมไทย โดยเฉพาะวัฒนธรรมอื่นที่ติดมากับข่าวสารทุกวันนี้ ทำให้เยาวชนไทยเกิดความสับสน ค่านิยมดั้งเดิมถูกกล่าวหาว่าล้าสมัย ไม่มีประโยชน์ เด็กเกิดความขัดแย้งความไม่แน่ใจในลักษณะของการดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ ของตน

ครูต้องรีบหันมาสำรวจตนเองว่า รูปแบบการสอนของครู กล่าวคือ การฝึกอบรม แนวคิดทางการศึกษา และความเชื่อต่าง ๆ ที่ครูผู้สอนได้รับมานั้นครูได้ดัดแปลงปรับปรุงรูปแบบการสอนต่าง ๆ ให้เหมาะกับเนื้อหาและความต้องการของผู้เรียนหรือไม่ ครูได้จัดสภาพแวดล้อมให้ผู้เรียนมีความรู้สึกอิสระที่จะแสดงออก ครูได้ให้ความสนใจนักเรียนโดยทั่วถึงกันแล้วหรือ และยอมรับในเรื่องศักยภาพ หรือความแตกต่างระหว่างบุคคลเพียงใด และจะแสวงหาแนวทางเพื่อพัฒนาค่านิยมและจริยธรรมให้เยาวชนยุคสารสนเทศไร้พรมแดน (Information Technology) ด้วยนวัตกรรมได้อย่างไร

แนวทางในการพัฒนาค่านิยมและจริยธรรมมีหลายวิธีการ รวีวรรณ ชุมชัย (อ้างจาก สุทิน เนียมพลับ 2527, 58) ได้ให้แนวทางพัฒนาที่น่าสนใจ ดังนี้

1. การสร้างค่านิยม

การสร้างค่านิยมจะต้องเริ่มสั่งสอน อบรม และปลูกฝัง ตั้งแต่วัยเด็ก ทั้งนี้ผู้ปกครอง พ่อแม่ ครูอาจารย์ ต้องมีหลักจิตวิทยาการเรียนรู้มาช่วย โดยการคำนึงถึงวัยของผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญ ยิ่งเด็กเล็กยิ่งต้องใช้การสอนที่เป็นรูปธรรมมากกว่านามธรรม (Abstract) ในด้านภาษาก็ควรใช้ภาษาง่าย ๆ ให้เด็กฟังรู้เรื่อง อาจใช้วิธีการสอนโดยให้ดูวิดีโอ บทบาทสมมติ หรือการเล่นละคร หรือเล่านิทานที่มีคติ เรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ ประกอบการสอน รวมทั้งอุปกรณ์เข้าช่วย ในเด็กโตก็ใช้วิธีการที่แตกต่างออกไป รายละเอียดวิธีการสอนตลอดจนเทคนิคการสร้างค่านิยมจะกล่าวถึงในบทที่ 6-8 ต่อไป

2. การสร้างลักษณะนิสัย

การสร้างลักษณะนิสัยอาจทำได้ยากในโรงเรียน เพราะต้องได้รับความร่วมมือจากที่บ้านหรือครอบครัวด้วย จึงจะได้ผล ครูต้องใช้ดุลยพินิจในการแนะแนวทางแก่เด็กแต่ละบุคคล เพราะนักเรียนมีสภาพครอบครัวและสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน ครูจึงต้องป้องกันไม่ให้เกิดมั่วสุมกับเพื่อน หรือสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี สนับสนุนให้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ให้โอกาสได้พบกับเพื่อนที่ดี

การสร้างลักษณะนิสัยที่ดี กล่าวได้ว่าควรคำนึงถึงหลัก 2 ประการ คือ การจัดสิ่งแวดล้อม และการอบรมสั่งสอน การจัดสิ่งแวดล้อมที่ดี ไม่ว่าจะที่บ้านหรือโรงเรียน โดยเน้นความสะดวกเรียบร้อย มีบรรยากาศอันอบอุ่น ให้ความสุข ความเพลิดเพลิน และการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์มากที่สุด จะช่วยเด็กได้มาก

อีกประการหนึ่งคือ การอบรมสั่งสอน ควรปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน ไม่ใช่การท่องจำ หรือปฏิบัติเล่น ๆ แบบจำลองที่โรงเรียน เมื่อกลับบ้านก็เป็นอีกแบบหนึ่ง บ้านและโรงเรียนจึงควรร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด วางจุดประสงค์ให้เป็นแนวเดียวกันว่าจะสร้างลักษณะนิสัยแก่เด็กอย่างไรบ้าง ตกลงกันให้เป็นที่น่าพอใจ เช่น ความขยันขันแข็ง ความพากเพียร ความซื่อสัตย์ ความอดทน เป็นต้น เมื่อกลับไปบ้าน บิดา มารดา หรือผู้ปกครองควรร่วมมือ ช่วยเหลือทางโรงเรียนให้เด็กปฏิบัติให้เห็นผลอย่างจริงจังตามจุดประสงค์

3. การสร้างแนวความคิดใหม่

เมื่อเด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้ว การสร้างลักษณะนิสัยหรือสร้างค่านิยมทำได้ยากมาก หรืออาจกล่าวได้ว่าแทบจะทำได้ไม่ได้ เพราะอุปนิสัยและรากฐานเดิมค่อนข้างมั่นคงเสียแล้ว การสอนให้รอบรู้ทางจริยธรรมและค่านิยมเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถเปลี่ยนลักษณะนิสัยได้ นอกจากให้เขาเห็นด้วย หรือเขากลับตัวกลับใจใหม่ได้เอง วิธีปฏิบัติมีดังนี้

3.1 ทำให้เกิดความคิดวิเคราะห์ เช่น การสอนนักเรียนระดับอุดมศึกษา ผู้สอนจะใช้วิธีอบรมสั่งสอน หรือปลูกฝังอย่างที่ทำกับเด็กระดับอนุบาล ชั้นประถมศึกษาชั้นไม่ได้ผลแล้ว ครูจึงต้องหาวิธีการแบบต่าง ๆ ซึ่งจะนำไปสู่การคิด ใคร่ครวญ วิเคราะห์ พิจารณาเรื่องนั้น ๆ เช่น การให้แก้ปัญหา (Problem Solving) การสมมติสถานการณ์ (Simulation) การแสดงละคร (Role Playing) เป็นต้น

3.2 มีความประทับใจต่อประสบการณ์ หรือเกิดความรู้สึกรุนแรงต่อประสบการณ์ จนทำให้เปลี่ยนแนวความคิดเดิมได้ เช่น ผู้ป่วยใกล้เสียชีวิตเพราะฤทธิ์สุรา บุหรี่ หรืออบายมุขอย่างอื่นแล้วรอดชีวิตมาได้ จะเกิดความกลัวสุรา บุหรี่ หรือสิ่งไม่ใช่อื่น ๆ ที่เคยมีประสบการณ์นั้น ครูจึงควรเล่าเรื่องให้ฟังหรือให้นักเรียนฟังข่าวสารจากวิทยุ ชมรายการภาพยนตร์ วิดิทัศน์ อันก่อให้เกิดความสะเทือนใจ

3.3 เกิดความคิดเห็นคล้ายตามผู้บรรยาย หรือผู้เล่าเรื่องที่มีความสามารถ มีไม่น้อยที่ผู้ฟังซึ่งเป็นผู้ใหญ่มีความคิดเห็นด้วยกับผู้ชักจูง วิธีนี้ผู้นิยมลัทธิคอมมิวนิสต์สมัยหนึ่งนิยมใช้เรียกว่า เป็นการปลุกกระดมความคิด ชักจูงให้เชื่อเพื่อจะได้ปฏิบัติตาม

4. การวางแผนปฏิบัติที่ดี

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ตลอดจนแผนปฏิบัติการของโรงเรียน สถาบันครอบครัว สังคม และสิ่งแวดล้อม ควรสอดคล้องกัน โดยมุ่งมั่นที่จะพัฒนาค่านิยมจริยธรรมไปในแนวเดียวกัน สู่เป้าหมายเดียวกัน เป็นการวางแผนพัฒนา

ทรัพยากรมนุษย์และสังคมไปตลอดชีวิต ไม่หลงมัวสร้างความสำเร็จทางวัตถุจนลืมพัฒนาด้านจิตใจ ให้ความรู้ไปด้วย

ส่วนประกอบการพัฒนาค่านิยมและจริยธรรม

การพัฒนาค่านิยมและจริยธรรมให้ประสบผลสำเร็จได้นั้น ต้องคำนึงถึงส่วนประกอบหลายเรื่อง เช่น จะพัฒนาใคร ที่ไหน เมื่อใด และจะมีกระบวนการอย่างไร เป็นต้น ในบทนี้จะเสนอแนะวิธีการที่ครู ผู้ปกครอง หรือผู้สนใจอาจนำไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เหมาะกับสถานการณ์ของแต่ละบุคคล

ก่อนอื่นผู้จะทำหน้าที่พัฒนาค่านิยมและจริยธรรม ต้องตอบคำถามตัวท่านเองดังต่อไปนี้ พอเป็นสังเขป

ที่ไหนควรพัฒนาค่านิยมและจริยธรรม

การศึกษาค่านิยมเกิดได้ไม่เลือกสถานที่ ขอแต่ให้มีสติระลึกได้ว่าเรากำลังศึกษาเรื่องค่านิยมอยู่ นักเรียน นักศึกษา บุคคลทั่วไปจึงควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนทุกขณะที่สามารถทำได้ เช่น ในห้องเรียน สนามกีฬา บนรถเมล์ ที่บ้าน ฯลฯ โดยเฉพาะที่โรงเรียน สิ่งซึ่งบรรจุอยู่ในหลักสูตรและการสอนแล้วแต่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค่านิยมทั้งสิ้น ในหนังสือ ตำรา การบ้าน การให้คะแนน วิชาต่าง ๆ ทั้งที่เกี่ยวกับค่านิยม จริยธรรมโดยตรง เช่น หน้าที่พลเมือง ศาสนา จริยธรรม สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ สุขศึกษา ฯลฯ และที่ไม่เกี่ยวข้องโดยตรง เช่น ภาษา วิชาชีพต่าง ๆ ซึ่งสามารถใช้ปลูกฝังค่านิยมและจริยธรรมได้ทั้งสิ้น

ที่โรงเรียน จัดได้ที่

หน้าแถวตอนเช้า

ในช่วงโมงกิจกรรม

เวลาพักกลางวัน

บนรถโรงเรียน

ฯลฯ

ใครควรเป็นพัฒนากรทางค่านิยมและจริยธรรม

ทุกคนควรร่วมมือกันในส่วนของโรงเรียนควรได้รับความร่วมมือจากบุคลากรทุกฝ่าย ตั้งแต่ผู้อำนวยการ อาจารย์ใหญ่ ครูใหญ่ ผู้บริหาร ครู เจ้าหน้าที่ คนขับรถ ตลอดจนนักการภารโรง ทุกคน สำหรับที่บ้านก็เช่นเดียวกัน สมาชิกในบ้านทุกคนต้องมีส่วนเกี่ยวข้อง

เมื่อใดควรพัฒนาค่านิยมและจริยธรรม

เมื่อใดควรปลูกฝัง

เมื่อใดควรทำให้ดูเป็นแบบอย่าง

เมื่อใดควรส่งเสริม ให้ความสะดวก หรือให้โอกาส

เมื่อใดควรสอน

การพัฒนาสิ่งใดควรคำนึงถึงวัยของนักเรียน ซึ่งมีความแตกต่างในการรับรู้ เรียนรู้ เพราะสติปัญญา ความสนใจ ประสบการณ์ ของนักเรียนแตกต่างกัน แต่นักเรียนทุกเพศ ทุกวัย จากระดับอนุบาลจนถึงอุดมศึกษา ควรได้รับการพัฒนาค่านิยมและจริยธรรมด้วยกันทุกคน ส่วนวิธีการ กระบวนการที่จะใช้นั้นขึ้นอยู่กับความเข้าใจของครูที่จะนำเทคนิควิธีที่เหมาะสมกับผู้ที่ตนจะพัฒนา มาใช้ หลายคนเชื่อว่าในเด็กเล็กควรใช้วิธีอบรมสั่งสอน เน้นการปลูกฝังโดยตรง ครูต้องอุทิศเวลา ให้เด็กด้วยการบอกกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อธิบายให้เข้าใจ ใช้เรื่องราวอ่านประกอบ หรือวิดิทัศน์ ภาพยนตร์ที่แสดงถึงคุณธรรม จริยธรรม อย่างตรงไปตรงมาว่าอะไรดี สิ่งใดควรทำ ควรปฏิบัติ หรือ ใช้เขียนแผ่นป้าย สุภาษิต คำพังเพย บอกเรื่องเหล่านั้นก็ได้

มีนักเรียนหรือเด็กกลุ่มหนึ่งที่เป็นข้อยกเว้นไม่สามารถใช้วิธีการเหมือนเด็กทั่วไป คือ เด็กปัญญาอ่อน หรือเด็กพิการ เด็กเหล่านี้ต้องได้รับการเอาใจใส่เป็นพิเศษด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อหล่อหลอมให้เด็กเข้ากับสังคมได้อย่างปกติก่อนจะรับการพัฒนาอย่างเด็กอื่น ๆ

สอนเมื่อใด

ในภาคปฏิบัติ ครูต้องใช้หลายวิธีการด้วยกันในการพัฒนาค่านิยมและจริยธรรม ตัวอย่างเช่น ขณะที่กำลังอธิบายหัวข้อจริยธรรมเรื่องความรับผิดชอบ ครูอาจหยุดและถามนักเรียนว่า “เธอเข้าใจเรื่องที่กำลังอธิบายไหมจ๊ะ” ต่อจากนั้นก็ควรให้โอกาสนักเรียนแสดงความคิดเห็น ในขณะเดียวกันนั้นครูก็ถือโอกาสปลูกฝังค่านิยมและจริยธรรมว่าด้วยความรับผิดชอบ จากผลการอภิปรายของนักเรียน

หรือตัวอย่าง

ในขณะที่ครูกำลังสอนทักษะการสื่อสาร โดยครูแสดงแบบอย่างด้านการพูด การเขียนที่ทำให้ผู้รับสารเข้าใจชัดเจนอยู่นั้น ครูก็สอนกฎเกณฑ์การเป็นผู้ฟังที่ดี ไม่พูดคุยขณะที่ครูสอน เป็นการแสดงความนับถือ ให้เกียรติผู้พูด แล้วสนับสนุนให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น โดยใช้คำถามกระตุ้นว่า “เธอจะทำอะไรถ้าเธอพูดแล้วเพื่อนไม่สนใจฟัง” หลังจากอภิปรายแล้ว ครูเสริมว่า “ครูคิดว่าจากความคิดเห็นของพวกเธอมีส่วนที่ถูกและผิด ส่วนที่ผิดนั้นครูคิดว่า.....” หลังจากนั้นครูควรวหาโอกาสสอบถามหัวข้อค่านิยมที่สอนไปเพื่อติดตามดูว่านักเรียนยังระลึกและจำได้หรือไม่ โดยสรุป คือครูต้องติดตามหัวข้อที่สอนอยู่ตลอดเวลาที่มีโอกาส

วิธีการพัฒนาค่านิยมและจริยธรรม

จากประสบการณ์การสอนของผู้เขียน เห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า ไม่มีวิธีการสอนใดถือว่าสมบูรณ์ที่สุดกับทุกสาขาวิชา ผู้สอนหรือครูเท่านั้นจะเป็นผู้วางแผน เตรียมการสอน คัดเลือกสื่อการสอนตลอดจนเทคนิควิธีการให้สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา ผู้เรียนและสภาพแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสอนเกี่ยวกับค่านิยมและจริยธรรม เป็นเรื่องที่ครูต้องวิเคราะห์อย่างละเอียดรอบคอบ

ในบทที่ว่าด้วยวิธีการปลูกฝังค่านิยมและจริยธรรมนี้ ผู้เขียนได้เสนอแนะวิธีการและแนวทางไว้หลายวิธี เพื่อสะดวกกับผู้ใช้จะได้พิจารณาเลือกไปประยุกต์ให้เข้ากับเนื้อหาที่จะสอนต่อไป บางวิธีหรือบางกิจกรรมอาจใช้ได้กับหลายหัวข้อ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนจะขอกกล่าวถึงตามเรื่องต่อไปนี้คือ

1. การปลูกฝังค่านิยมและจริยธรรม (Inculcating Values and Morality)
2. การเป็นแบบอย่างทางค่านิยมและจริยธรรม (Modeling Values and Morality)
3. การอำนวยความสะดวกค่านิยมและจริยธรรม (Facilitating Values and Morality)
4. การจัดกิจกรรมส่งเสริมค่านิยมและจริยธรรม
5. การพัฒนาทักษะในการปลูกฝังค่านิยมและจริยธรรม (Skill Development for Values and Morality)

1. การปลูกฝังค่านิยมและจริยธรรม (Inculcating Values and Morality)

การปลูกฝัง (Inculcating) และการสั่งสอน (Indoctrination) มีความคล้ายคลึงกันและแตกต่างกันในรายละเอียด ในเรื่องของค่านิยมและจริยธรรมนั้น ต้องการการอบรมสั่งสอนและปลูกฝังด้วยความรักนับถือในความเป็นมนุษย์เป็นสำคัญ ดังนั้น การสอน (Teaching) จึงไม่เหมาะที่จะใช้กับเรื่องนี้

โรงเรียนต้องมีการเตรียมหลักสูตร ครู และสิ่งแวดล้อมให้พร้อม มิให้ค่านิยมและจริยธรรมเป็นหลักสูตรแฝง (Hidden Curriculum) และปล่อยปละละเลยการอบรมสั่งสอนและปลูกฝังให้ขึ้นอยู่กับโอกาส หรือกลายเป็นเกมสับบางครั่งบางคราวในห้องเรียนอีกต่อไป

2. การเป็นแบบอย่างทางค่านิยมและจริยธรรม (Modeling Values and Morality)

การเป็นแบบอย่างทางค่านิยมและจริยธรรมนั้น ประการแรก ครูต้องเป็นแม่แบบที่ดีสำหรับนักเรียน ประการที่สอง นักเรียนควรจะได้เรียนเกี่ยวกับแบบอย่างที่ดี มีคุณธรรมจากสิ่งแวดล้อมรอบตัวด้วย อนิทัส (Anytus) เคยบอกโสเครตีส (Socrates) ว่า เขาจะเรียนรู้เรื่องคุณธรรมจากผู้เฒ่าผู้แก่และคนสำคัญทางประวัติศาสตร์ (Stone 1988, 88)

ครูจะต้องประพฤติปฏิบัติเป็นตัวอย่างที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณลักษณะของความเมตตา กรุณา เอาใจใส่นักเรียน มีความยุติธรรม ขยันหมั่นเพียรอดทน มีความรับผิดชอบ กิริยามารยาทเรียบร้อย หากเป็นเช่นนี้ นักเรียน ผู้ปกครองก็จะมองโรงเรียนในแง่ดี เป็นศักดิ์ศรีของชุมชนนั้น ๆ นักเรียนก็จะถือเป็นแบบอย่าง

มีสิ่งเร้าอย่างน้อย 6 ประเภท หรือ 6 กระบวนการ ที่เกี่ยวข้องกับการเป็นแบบอย่างทางค่านิยมและจริยธรรม ดังนี้

1. เพื่อเป็นแบบแผน (Patterning)

มีความเชื่อว่ามนุษย์ชอบเลียนแบบสิ่งรอบตัว ครูที่สอนโดยวิธีการเก่า ๆ เช่น การบอกให้นักเรียนจดมาเป็นเวลา 10 – 15 ปี เป็นเรื่องยากที่จะเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงวิธีสอนได้ เพราะเกิดความเคยชินมานานกับวิธีการเหล่านั้น ซึ่งกลายเป็นแบบเฉพาะไปแล้ว

2. เพื่อเป็นที่รักและเป็นที่ยอมรับ (To gain love and Apporval)

การปฏิบัติตามกันของคนหมู่มากก็เพื่อต้องการความรักนับถือจากผู้อื่น นักเรียนก็เช่นเดียวกันจะประพฤติตามเพื่อนเพื่อจะให้ได้รับความรักความนับถือจากเพื่อน

3. เพื่อหลีกเลี่ยงความกลัวหรือการถูกลงโทษ (To Avoid fear or Punishment)

คนเรามักจะลอกเลียนแบบบุคคลที่เป็นผู้นำ หรือหัวหน้า เพราะคิดว่าจะทำให้เขาชอบ จะได้ไม่ถูกลงโทษ

4. เพื่อรางวัล (To gain other Rewards)

เมื่อเราประพฤติปฏิบัติ เชื่อฟัง บิดามารดา ครูอาจารย์ นายจ้าง และคนอื่น ๆ ฯลฯ ทำให้เราได้รางวัลสิ่งของ คະแนน เงิน และสถานภาพ ดังนั้นคนจึงทำตามแบบอย่างเพราะต้องการรางวัล

5. เพื่อเป็นเครื่องหมายประจำตัว (Identification)

คนบางคนเชื่อว่าถ้าได้ทำเหมือนคนอื่นทำจะรู้สึกว่าคุณเองเก่งขึ้น ดีขึ้น น่ารักขึ้น ฯลฯ

6. เพื่อการเลือกอย่างมีสติจากหลายแนวทาง (Consciously Choosing and Alternative)

เด็กเล็ก วัยรุ่น หรือผู้ใหญ่ ต่างก็สอดส่ายตามองหาคนที่มีความสุข ความสำเร็จในชีวิตเพื่อเป็นตัวอย่างในการเลียนแบบของตน แต่ละคนจะมีความแตกต่างกันเกี่ยวกับแนวความคิด จึงเลือกแบบทั้งหลายที่อยู่รอบตัวด้วยสติ และเลือกจากหลายรูปแบบไม่เหมือนกัน

มีเหตุผลหลายประการที่สนับสนุนคำกล่าวที่ว่า การทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นการสั่งสอนและปลูกฝังค่านิยมและจริยธรรมได้ผล จากทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Theory of Social Learning) กล่าวว่าพฤติกรรมของคนส่วนหนึ่งเกิดการเรียนรู้ด้วยการสังเกตตัวแบบ (Model) ซึ่งมี 3 ประเภท คือ

1. ตัวแบบจริง
2. ตัวแบบสัญลักษณ์
3. คำบอกเล่าหรือคำชี้แนะ

(Bandure, 1977)

ในการสอนนอกจากครูจะเป็นแม่แบบเองแล้ว ครูสามารถใช้บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ วรรณคดี หรือบุคคลร่วมสมัย ที่น่าสนใจเล่าให้นักเรียนฟังได้ เช่น สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในสหรัฐอเมริกาเมื่อปี พ.ศ.2538 ใช้นักกีฬาบาสเก็ตบอล ชื่อดังที่สุด คือ จอห์นสัน ซึ่งติด

เชื้อไวรัสเอดส์มาเป็นตัวแสดงแบบโฆษณาให้คนระวังสำรวมการปฏิบัติทางเพศ เพื่อจะได้ไม่ตกเป็นเหยื่อของโรคเอดส์อย่างจอห์นสัน ซึ่งนับว่าได้ผลก่อนข้างดี เพราะจอห์นสันเป็นที่ชื่นชอบของคนอเมริกันมาก ในบทที่ 7 จะกล่าวถึงวิธีการต่าง ๆ เกี่ยวกับการเป็นแบบอย่างทางค่านิยมและจริยธรรม

3. การอำนวยความสะดวกทางค่านิยมและจริยธรรม (Facilitating Values and Morality)

หากวิธีการปลูกฝังและวิธีการเป็นแบบอย่าง จะช่วยครูแสดงให้นักเรียนเห็นถึงคำตอบที่ดีที่สุดในค่านิยมและจริยธรรมของชีวิตแล้ว การอำนวยความสะดวกก็จะช่วยพวกเขาให้ค้นพบคำตอบได้อย่างดีด้วย ในเวลาเดียวกันในบรรดาวิชาของการศึกษาค่านิยมแบบประสม การให้โอกาสเขาคิดตัดสินใจอย่างอิสระเสรีนั้นสามารถสนับสนุนค่านิยมจริยธรรมที่ครูสอนอีกทางหนึ่ง

การใช้กิจกรรมง่าย ๆ ทางค่านิยมมักพบบ่อย ๆ ในการพัฒนาค่านิยมของแต่ละบุคคล ในชีวิตมีทางเลือกให้ตัดสินใจมากมาย เช่น อาชีพ การเลือกคบคน การใช้เวลาว่าง การเมืองสุขภาพ การใช้จ่ายเงิน การใช้ชีวิต ความเชื่อ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนต้องใช้การตัดสินใจทางค่านิยมทั้งสิ้น หรืออาจมีส่วนของคุณธรรมและจริยธรรมร่วมด้วยบ้าง แต่การที่คนจะเลือกอะไรได้อย่างถูกต้องต้องมีข้อมูลข่าวสารพร้อมและเลือกตามจุดหมาย ความพึงพอใจ ความรู้สึก ลำดับความสำคัญก่อนหลัง และค่านิยมส่วนตัวคนเป็นสำคัญ

การกระจ่างค่านิยมและกิจกรรมที่ให้ความสะดวกต่าง ๆ เป็นเครื่องมือที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งที่จะช่วยเขาวชนและคนทั่วไปให้รู้จักคัดเลือกสิ่งที่ดีแก่ชีวิต และเรียนรู้วิธีการคัดเลือกด้วย

หากถามว่าตัวเลือก การตัดสินใจ และเรื่องต่าง ๆ ในชีวิตที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม จริยธรรม ความยุติธรรม ความเป็นผู้ดีและหน้าที่พลเมืองนั้นการสอนด้วยวิธีการปลูกฝัง และวิธีการแสดงให้ดูเป็นตัวอย่างเท่านั้น หรือการอำนวยความสะดวกจะเข้ามามีบทบาทด้วย คำตอบก็คือการอำนวยความสะดวกมีส่วนด้วยอย่างแน่นอน

ลองนึกภาพว่าจะสอนเรื่องการใช้แผนที่และอ่านเข็มทิศ ครูต้องบอกพวกเขาให้รู้วิธีวางเข็มทิศเพื่อจะได้อ่านให้ถูกต้อง แต่ก่อนที่จะสอนความรู้และฝึกทักษะ ครูต้องบอกกล่าวให้นักเรียนรู้ถึงกฎเกณฑ์การใช้แผนที่และเข็มทิศเสียก่อน เช่น กฎของความปลอดภัย หากนักเรียนหลงทางต้องทำอะไร ตลอดถึงจริยธรรมของการเคารพในสิทธิและทรัพย์สินของบุคคลอื่น เมื่อสอน

ทางทฤษฎีแล้วครูให้นักเรียนฝึกหัดการใช้แผนที่และเข็มทิศจริง ๆ นักเรียนก็จะได้รับความรู้ ความเข้าใจ และรู้จักการนำไปใช้ ครูมีการวัดผลตรวจสอบความรู้เรื่องนี้ แล้วจึงจะสอนเรื่องอื่นต่อไป ในกรณีของชีวิตจริง หากครูต้องการให้นักเรียนมีทักษะเรื่องนี้ ครูต้องให้นักเรียนมีโอกาสออกฝึกภาคสนาม เดินทางจริง ๆ เพื่อพวกเขาจะได้มีประสบการณ์ตรง โดยครูร่วมในการเดินทางเพื่อให้ความช่วยเหลือแนะนำเมื่อพวกเขามีปัญหา นั่นคือ การสอนที่มีครูร่วมด้วย แต่หากนักเรียนต้องการทดลองด้วยตนเอง ไม่ต้องการความช่วยเหลือจากใคร เมื่อกลับมาสู่ห้องเรียน เขาสามารถจะเล่าประสบการณ์ที่เขาค้นพบด้วยตนเอง อาทิเช่น บางคนหลงทาง บางคนหาสถานที่ที่ต้องการไม่พบ เป็นต้น ครูจึงสอนเขาเพิ่มเติมในส่วนที่เขาไม่เข้าใจ นำปัญหาจริง ๆ ที่เขาไปประสบมาวิเคราะห์หารายละเอียดที่ทำให้ผิดพลาด หรือนำไปสู่การประสบผลสำเร็จ ฝึกให้เขาทำอีกครั้ง ให้ออกไปฝึกในสถานการณ์จริง ครูทำหน้าที่เป็นเพียงผู้แนะนำ สนับสนุนส่งเสริมเท่านั้น อาจมีบางคนคัดค้านว่า เรื่องของการหาประสบการณ์จริงนั้น ไม่ใช่หน้าที่ของโรงเรียน โรงเรียนมีหน้าที่สั่งสอนอบรมปลูกฝัง ฝึกหัด ให้ความแบบอย่างที่ดีเท่านั้น ครูไม่ควรให้ข้อคิดแก่นักเรียนเพื่อให้ตัดสินใจเกี่ยวกับค่านิยม จริยธรรม และคุณธรรม ในโรงเรียน ควรจะ让他คิดสำหรับตัวเองเป็นส่วนตัว

ปัญหาสำคัญตามทฤษฎีนี้ก็คือ ไม่ได้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของการสอนที่มีประสิทธิภาพ อย่างเรื่องการใช้แผนที่และเข็มทิศ เราไม่สามารถสอนโดยใช้แผนที่และเข็มทิศ แล้วเข้าใจว่านักเรียนเรียนรู้จากแผนที่และเข็มทิศแล้ว นักเรียนจะต้องมีโอกาสที่จะฝึกภายใต้การแนะนำของครู อาจารย์ มีเวลาที่จะทบทวนและเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ในเรื่องค่านิยม หมายถึงต้องสร้างกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนสามารถนำมาอภิปรายเพื่อค้นหาความเชื่อ ความคิดของตนเอง หรือกระจางค่านิยมของตนเองได้ ในสถานการณ์ที่กลับกัน หากเหตุการณ์เกิดขึ้นบนถนน นักเรียนต้องตัดสินใจด้วยตนเอง ไม่มีใครช่วยเหลือนักเรียนจะใช้คุณธรรม จริยธรรม มาจากที่ได้คอยกระซิบดักเตือน ดังนั้น ครูจึงต้องให้ออกสันทนาการให้นักเรียนให้เขามีสิทธิได้แสดงความคิดเห็นของตนเอง ได้มีโอกาสแสดงความรู้สึกและตัดสินใจด้วยตัวนักเรียนเอง

ทุกครั้งในการสั่งสอนอบรมการปลูกฝัง และการแสดงแบบอย่างทางค่านิยม ยกตัวอย่างเช่น เมื่อนักเรียนกำลังถกเถียง อภิปรายกันถึงปัญหาของยาเสพติด ครูอาจกระตุ้นให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นทางคุณธรรม จริยธรรม โดยคำพูด เช่น

- ถ้าเรารู้สึกเอือออาทร ห่วงใย และใส่ใจต่อบุคคลอื่น ก็ควรสนใจเรื่องยาเสพติด เพราะยาเสพติดทำให้คนเสียคนมามากต่อมากแล้ว

- ประเด็นของสุทธิธรรม์ สำคัญมากต่ออนาคตของเธอเอง และอนาคตของคนอื่น ๆ ด้วย ดังนั้น เธอจึงต้องเลือกที่จะเป็นคนที่รับผิดชอบ และต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่เธอเลือกนั้น
- เมื่อเราค้นหา ค่านิยม เราต้องมีความนับถือซึ่งกันและกัน เราต้องฟังและไม่รบกวนผู้อื่น หากเราไม่เห็นด้วยกับใครเราก็ไม่ควรเขาะเขี้ยวเขา แต่ควรแสดงความนับถือ สลับไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนา ฐานะทางเศรษฐกิจและประวัติความเป็นมา
- เธอทุกคนมีความคิดที่ดี มีคุณค่า เธอสามารถจะนำเรื่องที่ถกเถียงหรืออภิปรายกัน ไปประยุกต์ใช้ได้ดีทีเดียว
- เธอทุกคนมีความสามารถ ไว้วางใจ มีความคิด เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อบุคคลอื่น ครูมีความภาคภูมิใจในตัวเธอทุกคนมาก
- เท่าที่เราอภิปรายกันมานี้ อะไรที่เธอพูดอย่างเอาจริงเอาจัง ไม่พูดเล่นเรื่อยเปื่อย ครูจะถือว่าคำตอบของเธอเป็นที่ยอมรับ ครูจึงไม่บอกสถานะว่า อะไรผิด อะไรถูก ครูต้องการให้เธอคิดด้วยตัวเอง แต่ไม่ได้หมายความว่าอะไรที่เธอตัดสินใจ จะถูกหรือผิดไปทั้งหมด ที่จะมีก็คือผิดและถูก ดีกว่าและเลวกว่า หน้าที่ของเราคือจะต้องฉลาดพอที่จะเข้าใจความแตกต่างระหว่าง ดี-เลว ถูก-ผิด ฯลฯ

ขั้นเตรียมการสอน

ในการปลูกฝังค่านิยม และจริยธรรม ก่อนอื่นครูต้องวางแผนการสอนโดยตอบคำถาม

ต่อไปนี้

1. นักเรียนควรเกิดแนวคิดอะไร
2. ครูกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ไว้อย่างไรบ้าง
3. นักเรียนควรมีค่านิยมหรือจริยธรรมเรื่องใด ทำไมจึงต้องรู้เรื่องนั้น ๆ
4. นักเรียนควรมีคุณลักษณะอย่างไร
5. ควรใช้กิจกรรมใด จึงจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้
6. ควรใช้วิธีการอย่างไร หรือทำอย่างไรจึงจะช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้
7. ครูจะรู้ได้อย่างไรว่านักเรียนเกิดการเรียนรู้หรือไม่

จากคำถาม 1 – 7 ครูต้องเตรียม

1. แนวคิด หรือค่านิยมที่ต้องการสอน

2. จุดประสงค์การเรียนรู้ หรือจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม

3. การจัดลำดับขั้นตอนเนื้อหา อะไรควรมาก่อน-หลัง

4. คุณลักษณะที่ครูต้องสร้าง คือความศรัทธาของนักเรียน ความศรัทธาเป็นพื้นฐานของแนวโน้มที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ เนื่องจากเรื่องของค่านิยมเป็นเรื่องนามธรรม ที่อยู่ในรูปของความรู้สึกและความคิดเห็น เราไม่สามารถเห็นความคิดหรือความรู้สึกของคนได้ แต่เราจะรู้ความรู้สึกและความคิดเห็นของคนจากพฤติกรรมที่เขาแสดงออกในการปฏิบัติตามหลักการทางจิตวิทยา ถ้าไม่มีการบังคับหรือการควบคุมใด ๆ คนเราจะปฏิบัติตามความรู้สึกที่ตนชอบ ดังนั้นการสร้าง ความเชื่อและความชอบในรูปของศรัทธา จึงมีความจำเป็นขั้นพื้นฐานสำหรับการปลูกฝังค่านิยม และจริยธรรม วิธีการที่จะทำให้นักเรียนเกิดศรัทธามีหลายวิธี แต่วิธีการทางจิตวิทยามี 2 วิธี คือ

4.1 การใช้สิ่งเร้าภายนอก โดยการใช้แรงเสริม เช่น ให้วัตถุสิ่งของ ให้รางวัล ให้คะแนน ให้คำชมเชย ฯลฯ เพื่อปรับพฤติกรรม

4.2 การใช้สิ่งเร้าภายใน คือการส่งเสริมให้นักเรียนคิด วิเคราะห์ ครูจึงควรหาวิธีการ เช่น สร้างสถานการณ์จำลอง ใช้คำถาม ให้ฟังเรื่องละคร ฯลฯ เพื่อเร้าให้นักเรียนพิจารณา คิดวิเคราะห์ เพื่อครูจะได้โยนให้เห็นคุณค่าในสิ่งที่ควรเลือกปฏิบัติ

5. เมื่อนักเรียนเกิดศรัทธาแล้ว ครูต้องกำหนดกิจกรรมให้นักเรียนมีโอกาสได้แสดงออก หรือการปฏิบัติจริงต่อไป ในการกำหนดกิจกรรมให้นักเรียนปฏิบัติ ครูควรช่วยให้นักเรียนคิดด้วยตนเอง โดยครูทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาชี้แนะหรือให้คำแนะนำเท่านั้น

6. เทคนิค วิธีการ และทักษะ ขึ้นอยู่กับหัวข้อค่านิยมที่จะใช้สอนและความสามารถของแต่ละคนซึ่งอาจมีเทคนิควิธีสอนแตกต่างกันออกไป เทคนิควิธีที่นิยมใช้มี

- การกระจ่างค่านิยม
- การเรียนกระบวนการกลุ่ม
- การให้เหตุผลเชิงจริยธรรม
- การสร้างเสริมเจตคติ
- การปรับพฤติกรรม

4. การจัดกิจกรรมส่งเสริมค่านิยมและจริยธรรม

จากแนวความคิดทางจริยธรรมสามารถช่วยอธิบายและตอบปัญหาความยุ่งยากเกี่ยวกับเรื่องการส่งเสริม สนับสนุนเยาวชนให้รู้จักคิดด้วยตัวเองจากประสบการณ์ของผู้เขียนพบว่า ในช่วงเวลาที่นักเรียนมีโอกาสอภิปรายหัวข้อค่านิยม และจริยธรรม นักเรียนจำนวนมากได้แสดงภูมิปัญญาและพูดเรื่องที่เราคาดไม่ถึงว่าเขาจะมีความคิดเช่นนั้น ในขณะที่เดียวกัน ด้วยความอ่อนเยาว์เขาก็พูดอะไร ๆ แสดงความเขลาออกมาไม่น้อยเหมือนกัน แต่ความโง่ หรือฉลาด ไม่ใช่เรื่องสำคัญ นักเรียนกำลังเจริญเติบโตและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ความสำคัญอยู่ที่ว่า นักเรียนมีโอกาสคิดและตัดสินใจด้วยตัวเองได้ เขามีส่วนได้ใช้ความรู้ความเข้าใจถึงคุณธรรม จริยธรรม ผ่านทางกิจกรรมที่เขากระทำแต่ไหน จากกระบวนการสอน ผูกอบรม ปลุกฝัง การแสดงเป็นแบบอย่าง และการฝึกทักษะเหล่านี้เกิดขึ้นในห้องเรียน และหวังจะให้เกิดในบ้านและในชุมชนด้วย

นอกจากการเตรียมคำอธิบายหัวข้อจริยธรรมให้สะท้อนออกมาจากการถกเถียง การอภิปรายแล้ว การช่วยเหลือ ให้ความสะดวกในเรื่องต่าง ๆ ก็สามารถช่วยในการปลุกฝังค่านิยมและจริยธรรมได้ อีกประการหนึ่ง คือการให้โอกาสนักเรียนได้คิดพิจารณาอย่างถ่องแท้ (Internalize) ในเรื่องค่านิยมและจริยธรรมที่ครูสอน มีความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัด ระหว่างนักเรียนฟังครูสอนเกี่ยวกับค่านิยมและจริยธรรม กับการที่นักเรียนคิดได้ด้วยตนเอง เช่น ครูบอกและอธิบายเรื่องความรับผิดชอบว่าตนควรมีความรับผิดชอบในการเรียน ความแตกต่างที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ นักเรียนรู้ว่าอะไรผิดอะไรถูก อะไรควรทำไม่ควรทำ แล้วลงมือปฏิบัติตามสิ่งที่ตนรู้อย่างสม่ำเสมอ การจัดกิจกรรมให้นักเรียนจึงเป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนตระหนักและแสดงออกมาทางการปฏิบัติโดยใช้ความรู้ที่ครูสั่งสอนมาผนวกกับการเลือก การตัดสินใจด้วยตัวนักเรียนเอง เป็นรากฐานในการใช้ชีวิต และยึดมั่นกับสิ่งที่ตนตัดสินใจเลือกนั้นต่อไป

เพื่อแสดงถึงจุดนี้ให้ชัดเจน ลองสมมติว่าครูเพิ่งสอนเรื่อง ยาเสพติด ด้วยการอธิบายอันตรายและโทษของยาเสพติด สอนให้นักเรียนรู้จักหลีกเลี่ยงให้ห่างไกลจากยาเสพติด มีการอภิปรายถึงเรื่องดังกล่าวในห้องเรียน นอกจากนั้นครูฉายภาพยนตร์เกี่ยวกับการสูญเสียลูกหลานของผู้ปกครองอันเนื่องมาจากยาเสพติด สอนทักษะการปฏิเสธ การขัดขวาง เพื่อนที่มีความกดดันในทางไม่ดี กลยุทธ์เหล่านี้เป็นวิธีพิเศษสุดสำหรับการปลุกฝัง (Incubating) การเป็นแบบอย่าง (Modeling) และการพัฒนาทักษะ (Skill Development) ให้นักเรียน

ถ้าครูสอนในลักษณะนี้ เชื่อได้ไหมว่าจะไม่มีนักเรียนคนใดมีปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติด เช่น บุหรี่ เหล้า หรือยาเสพติดให้โทษอื่น ๆ แน่แน่นอน เราไม่สามารถจะรับประกันได้แม้ครูจะปลุก

ฝั่ง อบรม สั่งสอนอย่างดีในชั้นเรียนในโรงเรียน แต่สิ่งแวดล้อมภายนอกในชุมชน ในสังคม มีมลพิษอยู่มากมาย คนใดที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ก็ใช้คดีไป เว้นแต่การอบรม สั่งสอน การปลูกฝัง โดยการนำเสนอข้อมูลข่าวสาร แนะนำทักษะที่เกี่ยวข้องให้นักเรียน ผลที่เกิดขึ้นอาจแบ่งนักเรียนได้หลายจำพวก ดังนี้คือ

- จำพวกที่ 1 นักเรียนที่ยอมรับค่านิยมที่ครูสอน และปฏิบัติตามสม่ำเสมอ
  - จำพวกที่ 2 นักเรียนที่ยอมรับค่านิยมเป็นความรู้ระดับสติปัญญา แต่ไม่ปฏิบัติตามอย่างสม่ำเสมอ
  - จำพวกที่ 3 นักเรียนที่เกือบจะยอมรับค่านิยมที่ครูสั่งสอนปลูกฝัง
  - จำพวกที่ 4 นักเรียนที่ไม่ยอมรับ และไม่เห็นด้วยกับเรื่องที่ครูสอนเลย
- ตัวอย่างคำถามที่สนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมการสอนค่านิยมและจริยธรรมเรื่องยาเสพติดและเหล้า

- มีนักเรียนกี่คนจะเห็นด้วยกับโทษของยาเสพติดอย่างที่ครูเล่าให้ฟัง
  - เธอทราบแล้วนะ ว่าครูหมายถึงเรื่องอะไร เอาละคราวนี้ ครูจะให้เธอแสดงความคิดเห็นและความเชื่อของเธอบ้าง
  - ถ้าเธอพบว่าในงานเลี้ยง เพื่อนที่จะขับรถมาส่งเธอคืนเหล้าก่อนข้างเมา หากเธอมีโอกาสเลือกใน 3 ตัวเลือก เธอจะเลือกอย่างไร เธอมีทางเลือกที่คิดว่าเป็นหรือเปล่า
  - นักเรียนลองเดิมนะ ..... หน้ารายการยาเสพติดใด ดังนี้
    - เดิม ม หน้ารายการยาเสพติดที่นักเรียนจะไม่มีวันทดลองเป็นอันขาด
    - เดิม อ หน้ารายการยาเสพติดที่นักเรียนอาจจะทดลอง
    - เดิม จ หน้ารายการยาเสพติดที่นักเรียนจะทดลอง
- แล้วให้นักเรียนแบ่งกลุ่มเพื่ออภิปราย แสดงเหตุและผลของเรื่องต่อไป

ลักษณะกิจกรรมที่ครูควรส่งเสริม

ลักษณะกิจกรรมที่ครูควรส่งเสริม มีดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมที่ดีจะช่วยส่งเสริม สนับสนุน เสริมแรงแก่นักเรียนได้ เช่น กิจกรรมที่ครูตั้งใจฟังนักเรียน จะทำให้นักเรียนตั้งใจฟังครูอย่างดีด้วย เพราะนักเรียนจะประทับใจมากถ้าครูจะตั้งใจฟังทัศนคติและความคิดเห็นของคนอย่างตั้งใจ

2. กิจกรรมที่ช่วยเหลือส่งเสริมนักเรียนให้สามารถค้นหาความคิดและความรู้สึกของตนเองให้ชัดเจนในแต่ละเรื่อง ยกตัวอย่างเช่น พวกเขาได้รับข้อมูลมากมายหลายประการเกี่ยวกับยาเสพติด กิจกรรมที่จะอำนวยความสะดวกให้นักเรียนก็คือกิจกรรมที่ให้โอกาสนักเรียนจัดระบบความคิด พื้นความจำเกี่ยวกับเรื่องที่ได้ยินมา และขจัดความสับสนทั้งหลายได้

3. กิจกรรมควรอำนวยความสะดวกเพื่อให้นักเรียนพวกที่เชื่อฟังความคิดเกี่ยวกับค่านิยมที่ดีและจริยธรรม แต่ไม่ปฏิบัติตามอย่างสม่ำเสมอให้เกิดปัญหาที่จะปฏิบัติตามค่านิยมและจริยธรรม ที่ตนยอมรับนั้นอย่างสม่ำเสมอต่อไป การปฏิบัติทางจริยธรรมนอกจากจะต้องมีความรู้แล้วต้องมีความรู้สึก มีจุดมุ่งหมาย และมีอุดมการณ์ด้วย ดัง ลิกโคนา (Lickona 1992, 4) กล่าวว่า “การกระจ่างค่านิยม (Value Clarification) คือการสนับสนุนให้คนปิดช่องว่างระหว่างความเชื่อค่านิยมอย่างหนึ่ง กับการปฏิบัติอีกทางหนึ่งของคน”

4. กิจกรรมควรช่วยนักเรียนที่ยังไม่ยอมรับค่านิยมที่ครูสอน ให้รู้จักคิดโดยเรียนรู้จากคนอื่นที่เขายอมรับและปฏิบัติตามค่านิยมทั้งหลายว่า เขาเชื่ออะไร เขาปฏิบัติอย่างไร ในที่สุดจากกิจกรรมทั้งหลายที่ครูวางแผน นักเรียนกลุ่มหนึ่งก็กลับใจโดยการยอมรับ เชื่อฟังและปฏิบัติตาม

5. กิจกรรมที่จะช่วยครูให้เข้าใจความคิดและความรู้สึกของนักเรียนอย่างลึกซึ้ง เช่น คำถามปลายเปิด ข้อถกเถียงอภิปรายกว้าง ๆ

ตัวอย่างกิจกรรมในบทที่ 6 – 8 มีจุดประสงค์ 3 ประการคือ

1. เพื่อช่วยนักเรียนเรียนรู้วิถีคิดด้วยตัวเอง เพื่อความพอใจในชีวิตของตนเอง คือความตระหนักในค่านิยม (Value Realization)

2. เพื่อสอนหรือปลูกฝัง หัวข้อทางจริยธรรมสำหรับการตัดสินใจและตระหนักในค่านิยม

3. เพื่อให้โอกาสนักเรียนไตร่ตรอง (Internalize) อย่างถ่องแท้ในจริยธรรม ลักษณะนิสัย ค่านิยมของหน้าที่พลเมือง (Civic Value) ที่พวกเขาเคยต่อต้านมาก่อน

การจัดกิจกรรมส่งเสริมค่านิยมจริยธรรม

การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมจริยธรรมนั้น ครูผู้สอนควรใช้วิธีการหลาย ๆ รูปแบบ รูปแบบใดเหมาะกับการใช้สอนเพื่อส่งเสริมให้คุณธรรมข้อใด ครูผู้สอนเท่านั้นที่จะทราบได้และจะต้องหมั่นศึกษา ค้นคว้า หากความรู้เพิ่มเติมเสมอ ๆ เมื่อมีการทดลองใช้แล้ว ก็ควรจะได้ประเมินผลว่า รูปแบบวิธีสอนใดเหมาะสมกับเนื้อหาสาระใดมากที่สุด

วิธีสอนที่จะช่วยเสริมสร้างค่านิยมและจริยธรรม ที่ครูต้องการให้เกิดขึ้น มีดังนี้

1. โดยใช้วิธีการสอน

วิธีการสอนมีหลายรูปแบบ แต่ละแบบจะสอนให้นักเรียนคิด แสดง หรือปฏิบัติ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรืออาจจะสอนให้นักเรียนได้คิด ได้แสดง หรือได้ปฏิบัติรวม ๆ กันก็ได้ ดังนี้

1.1 สอนโดยการอภิปราย

อภิปรายจากประเด็นปัญหา หรือหัวข้อเรื่องซึ่งมีหลาย ๆ รูปแบบด้วยกัน
เช่น

1.1.1 การอภิปรายเพื่อกระจ่างค่านิยม (Value Clarifying Discussion)

1.1.2 การแสดงละคร (Role Playing)

1.1.3 สมมติสถานการณ์ (Simulation)

การอภิปรายเพื่อกระจ่างค่านิยม

ลักษณะการอภิปราย

1. ไม่ใช่เป็นการอภิปรายเพื่อให้ความรู้
2. เปิดให้อภิปรายอย่างกว้างขวาง และยอมรับความคิดเห็นทั้งหมด
3. ช่วยกันตรวจสอบพิจารณาทางเลือก ดูว่าอะไรสำคัญไม่สำคัญ กระตุ้นให้นักเรียนกล้าตัดสินใจเลือกทางใดทางหนึ่ง
4. สร้างการอภิปรายโดยให้นักเรียนสะท้อนความรู้สึกของตนเองออกมา โดยการเขียนตอบหัวเรื่องที่กำหนดให้

การสอนโดยการให้เล่นละคร

การเล่นละครความเรียงราว หรือเหตุการณ์ที่กำหนดขึ้น หมายถึง การแปลสิ่งที่เป็ นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม อาจเริ่มต้นด้วยครูแนะหรือเล่าเรื่องให้นักเรียนแสดงเป็นรายบุคคลก่อน แล้วจึงให้ร่วมแสดงกันเป็นกลุ่มตามเรื่องที่กำหนดให้ ดังนั้น การเล่นละครเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพอย่างหนึ่งในการแสดงออกด้านความรู้สึกนึกคิด เด็ก ๆ สามารถที่จะแสดงเกี่ยวกับเรื่องสั้น ๆ นิทาน หรือนิยายได้ แล้วจัดให้มีการอภิปรายเกี่ยวกับความรู้สึก เจตคติ ของตัวละครเหล่านั้น

การสอนโดยการสมมติสถานการณ์

- ตัวอย่าง ความขัดแย้งในชุมชนเกี่ยวกับการสร้างเขื่อนกั้นน้ำ
- กลุ่มที่ 1 เสนอว่าสร้างเขื่อนกั้นน้ำมีประโยชน์มากมาย ทั้งเก็บกักน้ำไว้ใช้ ป้องกันน้ำท่วม สร้างพลังไฟฟ้า เป็นแหล่งท่องเที่ยว ฯลฯ
- กลุ่มที่ 2 ค้านว่าต้องการอนุรักษ์ป่าไม้ สัตว์ป่า และรักษาทัศนียภาพตามธรรมชาติไว้

หลังจากแสดงความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเสร็จแล้ว ควรตั้งคำถาม ดังนี้

1. อะไรเป็นจุดเด่นของแต่ละฝ่าย
2. มีหนทางใดบ้างที่จะแก้ไขข้อขัดแย้งนี้
3. นักเรียนสามารถทำอะไรได้บ้าง

1.2 สอนโดยใช้วิธีเขียน

การเขียนเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยเสริมสร้างค่านิยมอันกระจ่างชัดให้แก่นักเรียน วิธีเขียนมีหลายรูปแบบ เช่น

- การใช้เอกสารค่านิยม (Value Sheet)
  - การเขียนอนุทินประจำวัน (Diary) และแสดงความรู้สึกนึกคิด
  - การบันทึกค่านิยม (Value Journal)
  - การตอบคำถามปลายเปิด (Open Ended Questions)
- และแบบอื่นที่ครูเห็นสมควร

2. โดยใช้วิธีการอบรม

การอบรมมีหลายรูปแบบด้วยกัน ดังนี้

- 2.1 การอบรมหน้าเสาธง (กล่าวไว้แล้วในบทที่ 6)
  - 2.2 การจัดโฮมรูม
  - 2.3 การจัดสิ่งแวดล้อม
- ฯลฯ

การจัดกิจกรรมโฮมรูม หรือมีครูประจำชั้น

ห้องเรียนเป็นเสมือนบ้านของนักเรียน มีบรรยากาศของความเข้าใจซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือ เห็นอกเห็นใจ ความร่วมมือ การแลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็นในการหาทางแก้ปัญหา และมีการปฏิบัติร่วมกันระหว่างนักเรียน ครูเป็นเพียงผู้ช่วยควบคุมการดำเนินการ และเป็นที่ปรึกษาเพื่อให้งานได้บรรลุจุดประสงค์เป็นสำคัญ

ความมุ่งหมาย

1. ให้นักเรียนมีโอกาสใกล้ชิดกับครูประจำชั้น เพื่อขอคำปรึกษา ขอความช่วยเหลือ และเรียนรู้การปรับบุคลิกภาพ ตลอดจนเรียนรู้การดำรงชีวิตของตน
2. เพื่อให้ครูรู้จักและเข้าใจนักเรียนอย่างแท้จริง ให้ความรู้ในสิ่งที่เขาต้องการ พยายามกระตุ้นให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น ความคิดริเริ่ม และความรู้สึกที่ต้องการระบาย
3. ให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ มอบหมายความรับผิดชอบให้ทำตามความถนัดและความสนใจ ซึ่งจะทำให้กิจกรรมนั้นมีความหมายและเกิดคุณค่า

3. โดยการจัดสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมรอบตัวนักเรียนในโรงเรียน มีอิทธิพลในการโน้มน้าวจิตใจของนักเรียนให้ประพฤติปฏิบัติในแนวทางต่าง ๆ ได้มาก หากโรงเรียนพยายามจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้มีสภาพสดชื่น ร่มเย็น น่าอยู่อาศัย ถ้าสิ่งต่าง ๆ ที่นักเรียนได้พบเห็นในโรงเรียนเป็นสิ่งดีงาม ให้ข้อคิด มีคติเตือนใจ แล้วสิ่งดีงามเหล่านั้นก็จะแทรกซึมไปในจิตใจของนักเรียนทีละเล็กทีละน้อย จนกระทั่งกลายเป็นสิ่งปลูกฝังให้นักเรียนยึดถือปฏิบัติสืบไป

ความมุ่งหมาย

1. เพื่อพัฒนาโรงเรียนให้สะอาด ร่มเย็น เป็นที่น่าอยู่อาศัย
2. เพื่อปลูกฝังหลักการปฏิบัติคุณลักษณะอันดีงามแก่เยาวชนของชาติ

รูปแบบการสอน

ใช้จัดในลักษณะโครงการ เช่น โครงการส่งเสริมความสะอาด ปลูกต้นไม้ จัดป้าย

คติธรรม

4. โดยใช้กิจกรรมทางศาสนา

ครูนำนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมในพิธีสำคัญ ๆ ทางศาสนา เช่น เวียนเทียน แห่เทียนพรรษา ฟังเทศน์

5. โดยใช้คำถาม

การใช้คำถามมีความสำคัญต่อการพัฒนาค่านิยมและจริยธรรม ในส่วนที่จะช่วยครูวิเคราะห์ความรู้สึกนึกคิดของนักเรียน ครูจึงควรศึกษาวิธีการ ตลอดจนเทคนิคการใช้คำถาม และการสร้างเครื่องมือทดสอบ เพื่อสำรวจค่านิยมและจริยธรรมของนักเรียนก่อนทำการสอน ระหว่างการสอน และหลังการสอนต่อไป

เทคนิคการใช้คำถาม

การปลูกฝังค่านิยมและจริยธรรมนั้น ไม่ว่าจะครูจะใช้เทคนิค วิธีการสอนใด ๆ ก็ตาม สิ่งทีครูจะละเลยไม่ได้ และนับว่าจำเป็นอย่างยิ่งอย่างหนึ่งคือ การใช้คำถาม

คำถามที่จะกระตุ้นให้นักเรียนแสดงความรู้สึกนึกคิดออกมาอย่างกระฉ่างชัดนั้นควรเป็นอย่างไร ครูควรเรียนรู้และฝึกฝน ทั้งนี้เพราะโดยปกติแล้ว ครูมักใช้คำถามเพื่ออยากทราบข้อเท็จจริง และเป็นการทบทวนความรู้ความจำมากกว่าที่จะถามเพื่อให้นักเรียนคิดและวิเคราะห์วิจารณ์ อย่างกว้างขวาง

การสร้างคำถามเพื่อท้าทายให้นักเรียนคิด พิจารณาทางเลือกและตรวจสอบค่านิยมได้นั้น จะต้องใช้คำถามแบบกว้าง ๆ (Divergent Questions) อันเป็นคำถามที่ช่วยกระตุ้นความคิด และจูงใจนักเรียนให้ตรวจสอบอย่างถี่ถ้วน ให้นักเรียนได้รวบรวมความคิด สร้างแนวคิดและเลือกแนวความคิดด้วยตนเอง โดยใช้คำถามเพื่อให้นักเรียนตอบอย่างชัดเจนดังนี้

1. ในชั้นเริ่มต้น ให้ดำเนินการไปอย่างช้า ๆ ให้นักเรียนตอบได้เพียงวันละครั้ง จนกว่าครูจะจับความรู้สึกจากการตอบคำถามนั้น ๆ ได้
2. ใช้เพียงคำถามเดียว ถามเรื่องเดียวในช่วงเวลาพัก ก่อนโรงเรียนเช้า ระหว่างอาหารกลางวัน หรือในเวลาเรียนก็ได้
3. ใช้กับนักเรียนจำนวนน้อย ที่ต้องการแสดงออกกับความเชื่อ ความสนใจ หรือแรงบันดาลใจของตน
4. หลีกเลี่ยงการใช้คำถามว่า “ทำไม” หรือคำถามที่ผลักดันให้นักเรียนตัดสินใจหรือป้องกันสิ่งที่เขาพูด

5. อย่างมุ่งแต่คำตอบ ให้นักเรียนมีเวลาคิดและตอบอย่างสบาย ๆ บรรยายากเสียง ๆ
ไม่มีการเร่งร้อน ให้นักเรียนมีสมาธิ และเกิดความคิดได้ดี

ตัวอย่างคำถามกระจ่างค่านิยม (Values Clarification)

1. เธอได้แนวคิดอะไรบ้าง (เลือกอย่างอิสระ)
2. เธอใช้อะไรในการพิจารณา (การเลือกทางเลือก)
3. มีความหมายต่อเธออย่างไร (สะท้อนความรู้สึก)
4. เธอพอใจในแนวคิดนั้นไหม (พอใจในคุณค่า)
5. เธอเชื่อในแนวคิดนั้นไหม (ยืนยันความคิด)
6. เธอจะแสวงหาแนวคิดใหม่อีกไหม (ยืนยันความคิด)

ตัวอย่างคำถามเพื่ออ่านความรู้สึกนึกคิด เช่น

1. เธอคิดดีแล้วหรือที่ทำเช่นนั้น
2. ถ้าเธอเห็นคนอื่นทำ เธอมีความรู้สึกอย่างไร
3. ที่เธอทำไปนั้นคุ้มค่าหรือไม่

ตัวอย่างคำถามเชิงปรึกษาหารือ เพื่อจับความรู้สึก เช่น

1. เธอต้องการความสนใจจากเพื่อนกระนั้นหรือ
2. เธอต้องการกรูยทางเพื่อเป็นประธานนักเรียนไหม
3. เธออยากให้เพื่อนจับ เช่นเดียวกับที่กระทำให้เธอจับ ไขหรือไม่

5. การพัฒนาทักษะในการปลูกฝังค่านิยมและจริยธรรม (Skill Development for Values and Morality)

การฝึกหัดให้เกิดทักษะหรือความชำนาญนั้น จำเป็นต้องพิจารณาจากรูปแบบของการปลูกฝัง อบรมสั่งสอน ตลอดถึงสิ่งแวดล้อมประกอบ อาทิเช่น ทักษะการคิด วิเคราะห์ (Critical Thinking) ซึ่งจะช่วยป้องกันไม่ให้นักเรียนเชื่อคนอื่นโดยไม่มีเหตุผล การรู้จักคิดอย่างพินิจพิจารณา จะทำให้นักเรียนไม่ตกเป็นเหยื่อเพื่อนที่ไม่มีคุณธรรม จริยธรรม

การสอนทักษะการคิด โดยเน้นว่าจะใช้อย่างเพื่อวัดผลประเมินผลจริยธรรมด้านความประพฤติการปฏิบัติของบุคคล ซึ่งถือว่าเป็นการปลูกฝังจริยธรรมใตคหนึ่งด้วย การทำให้คนรู้จักคิด

ยังเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยคนให้รู้จักตัดสินใจ โดยตั้งอยู่บนค่านิยม จริยธรรม ความเชื่อความศรัทธาของตนเองด้วย ทักษะที่ควรพัฒนาประกอบด้วยทักษะในเรื่องต่อไปนี้

1. ทักษะการคิดวิเคราะห์ (Critical Thinking)
2. ทักษะการคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking)
3. ทักษะการสื่อสารอย่างชัดเจน (Communicating Clearly)
4. ทักษะการฟัง (Listening)
5. ทักษะการหลีกเลี่ยงความกดดันของเพื่อน (Resisting Peer Pressure)
6. ทักษะกระบวนการกลุ่ม (Cooperative Learning)
7. ทักษะการประนีประนอม การระงับข้อขัดแย้ง (Conflict Resolution)
8. ทักษะทางวิชาการและความรู้ (Academic Skills and Knowledge)
9. ทักษะการประเมินผล (Evaluate the Results)

สรุป

การพัฒนาค่านิยมและจริยธรรมเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญ โรงเรียนเป็นสถานที่ที่ครูจะช่วยนักเรียนในด้านการปลูกฝังค่านิยมและเสนอแนวทางการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องดีงาม เพื่อช่วยเหลือสังคมไทยให้พัฒนาสภาพควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านอื่น ๆ ด้วย อย่างไรก็ตาม ครูต้องหาแนวทางวิเคราะห์ส่วนประกอบการพัฒนาค่านิยมและจริยธรรมว่า ควรจะเริ่มต้นเมื่อใด พัฒนาโดยวิธีใด และจะปฏิบัติอย่างไร เพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตรและการสอน โดยเฉพาะแนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมค่านิยมและจริยธรรมนั้น ครูต้องหารูปแบบที่เหมาะสมและช่วยเสริมสร้างสิ่งที่ครูต้องการให้เกิดผลได้จริง ๆ

ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นพื้นฐานของความดีทุกอย่าง เด็ก ๆ จึงต้องฝึกฝนอบรมให้เกิดมีขึ้นในตนเอง เพื่อจักได้เติบโตขึ้นเป็นคนดีมีประโยชน์ และมีชีวิตที่สะอาด ที่เจริญมั่นคง

หนังสือ “วันเด็ก” ปี 2531

คำถามท้ายบท

1. จงอธิบายวิธีการพัฒนาค่านิยมและจริยธรรมให้เข้าใจ พร้อมยกตัวอย่าง
2. วิธีสอนที่จะช่วยเสริมสร้างและปลูกฝังค่านิยม
3. ในฐานะที่ท่านเป็นครู ท่านคิดว่าควรใช้วิธีใดช่วยนักเรียนของท่านให้มีจิตสำนึกที่จะมีระเบียบวินัย และความรับผิดชอบ

อย่าให้ข้าวหมคนา ปลาหมคน้ำ
อย่าให้ธรรมหมคดิน แผ่นดินหมอง
อย่าให้ใจหมคใจ ไร่ใจจอง
อย่าให้ต้องตกในเลนน้ำตา

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

เพชรพลอยกับช่างเจียรไน

ช่างเจียรไนเพชรพลอยเจียรไนแล้วส่งต่อให้เป็นสมบัติของผู้อื่นที่เห็นคุณค่าของเพชรและพลอยนั้น เพื่อเลือกนำไปทำประโยชน์ตามต้องการ

เพชรบางเม็ด   ประดับยอดมงกุฎมหाराช มหาราชนี

เพชรบางเม็ด   เป็นหัวแหวนของเศรษฐินี

เพชรบางเม็ด   เป็นเครื่องแทนความรัก บริสุทธิ์ ติดอยู่ที่แหวนหมั้น
แหวนแต่งงาน

เพชรบางเม็ด   ต้องรวมอยู่กับอีกหลายเม็ด ทำเป็นเครื่องตัดกระจก

พลอยบางเม็ด   อยู่ในพิพิธภัณฑที่เก่าแก่และมีชื่อเสียง

พลอยบางเม็ด   รวมกันเป็นสร้อยพระศอ

พลอยบางเม็ด   สาวรุ่นเลือกมาเป็นแหวนก้อย

พลอยบางเม็ด   เป็นเพียงกากพลอย ชี้อพลอยทำแหวนราคาถูกใส่เล่น หรือ
ถูกโรยทิ้งไว้ตามทางเดิน

ช่างเพชรพลอยบางคน   รู้จักเลือกเพชรพลอยไว้บ้างเพื่อเป็นสมบัติของ
ตนตามฐานานุรูป

ช่างเพชรพลอยบางคน   ไม่สนใจที่จะเก็บเพชร พลอยทั้งหลาย มุ่งแต่จะ
เจียรไนให้สวยงาม และแวววาวถ่ายเดียว

ช่างเพชรพลอยบางคน   สักแต่จะเจียรไนด้วยฝีมือที่คิดว่าคุ้มกับค่าแรงที่ตน
รับจ้างแล้ว สวยก็ช่าง ไม่สวยก็ช่าง “ศิษย์กับครู” ก็เช่นกัน
เปรียบได้กับ “เพชรพลอยกับช่างเจียรไน”

สุนันต์ จิตพิทักษ์

สตรีสาร 35 : 22,29 สิงหาคม 2525,

น.129